

Робота психолога повинна складатися з того, щоб одночасно займатися очевидною для замовника проблемою, але не залишати поза увагою і ті фактори, які її створили й будуть породжувати подібні проблеми, якщо не розкрити їх джерело в даній ситуації.

Отже, основними шляхами оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах працівників міліції визначені: консультування керівника підрозділу стосовно оптимізації СПК; обґрунтований та раціональний підбір форм та методів психологічного впливу в напрямі оптимізації СПК; системність та комплексність організації роботи з оптимізації СПК. Подальшого вивчення потребує проблема нормативно-методичного забезпечення консультування керівників стосовно оптимізації соціально-психологічного клімату в підлеглих колективах, обґрунтування ефективних шляхів взаємодії суб'єктів оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах працівників ОВС.

Список використаних джерел

1. Барко В.І., Клачко В.М., Волошина О.В., Остафійчук Т.В. Психологія управління: Курс лекцій. – Київ: АУ МВС, 2009. – 123 с.
2. Моченов Г.А., Ночевник М.Н. К вопросу о социально-психологическом климате научно-исследовательского коллектива. – М.: ССА, 1970. – С. 8-14.
3. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат в коллективе. Пути и методы изучения. – М., 1981. – 183 с.
4. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
5. Русалинова А.А. Изучение социально-психологического климата в первичных производственных коллективах // Социально-психологический климат коллектива: теория и методы изучения. – М.: Наука, 1979. – С.117-134.
6. Социально-психологический климат в служебных коллективах: Методическое пособие / Под ред. М.И.Марьина. – М.: ЦОКП МВД России, 2001. – 312 с.
7. Урбанович А. А. Психология управления: Учебное пособие. – Мн.: Харвест, 2003. – С. 234-246.
8. Фатеев Н.М. Психолого-педагогическая подготовка руководителей – предпосылка создания благоприятного морально-психологического климата в коллективе // Основные направления деятельности секций педагогики высшей школы педагогического общества РСФСР. – М., 1983. – С. 116-119.

9. Генов Ф. Психология управления. – М.: Прогресс, 1982. – С. 97-110.
10. Психологические аспекты управления / Под ред. Ф.М. Руסיнова, В. А. Антоюка. – М., 1984. – С. 45-57.
11. Богданов М. В. Руководитель. Коллектив. Личность. Их взаимоотношения в органах внутренних дел. – Ташкент, 1980. – С. 32-40.
12. Папкин А. И. Психология организационных отношений: методология, теория, практика. – М., 1990. – С. 17-22.
13. Столяренко А. М. Психолого-педагогические основы укрепления дисциплины в органах внутренних дел. – М., 1986. – С. 14-20.

Basic terms and facilities of increase of efficiency of the psychological influencing of leader are certain on optimization of socially psychological climate in subsections of organs of internal affairs (his authority, adequate style of guidance, ability to apply correctly administrative principles in everyday activity, confidence in the forces, able to use of intercourse).

Keywords: optimization, socially psychological climate, subsection, authority of leader, style of guidance.

Отримано: 21.03.2010

УДК 159.9

О.Ю. Воронова

Особенности та умови розвитку поняття “професійна рефлексія”

У статті здійснюється історико-ретроспективний аналіз розвитку феномена рефлексії. Уточнюється зміст поняття “рефлексії”, її структури та видів у її історичному розвитку з погляду різноманітних психологічних концепцій.

Ключові слова: рефлексія, професійна рефлексія, самопізнання, мислення, самосвідомість, саморозвиток, самовдосконалення.

Статья посвящена проблеме историко-ретроспективного анализа развития феномена рефлексии. С точки зрения различных психологических концепций на диахронном уровне уточняется содержание рефлексии, ее структуры и видовых различий.

Ключові слова: рефлексія, професіональна рефлексія, самопознання, мышление, самосознание, саморазвитие, самосовершенствование.

На сучасному етапі розвитку суспільства до професіоналізму фахівця висувуються високі вимоги. Сучасний фахівець – це особистість, здатна аналізувати, коректувати й удосконалювати свою професійну діяльність. Необхідною умовою цього вдосконалення є професійна рефлексія. Перш ніж ставити питання щодо формування професійної рефлексії, важливо проаналізувати генезис даного феномена.

Зазначимо, що рефлексія (від лат. reflexio – повернення назад) – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. “Рефлексія – міркування особистості щодо самої себе. Не рефлексуючи, людина не може усвідомити те, що відбувається в її душі, у її духовному світі. Рефлексія занурює нас у глибину нашої “самості” і оскільки людина розуміє себе як розумну істоту, рефлексія належить її природі, її соціальній наповненості через механізми комунікації: “рефлексія не може зародитися поза комунікацією, поза прилученням до скорбів цивілізації й культури людства” [2, с.168]. Отже, актуальність представленого дослідження обумовлюється тим, що рефлексія є одним із важливих чинників саморозвитку особистості взагалі і професійного розвитку зокрема. Осмислюючи власні духовні процеси, людина нерідко критично оцінює негативні сторони свого внутрішнього світу. І саме це робить особистість здатною до самовдосконалення. Пізнаючи себе, людина ніколи не залишиться такою, якою вона була колись.

У наукових дослідженнях існує багато підходів до визначення поняття рефлексії, її структури та видів. Велика розмаїтість сучасних концепцій до вивчення професійної рефлексії обумовила необхідність узагальнення вивчення генезису вказаного психічного явища.

Мета представленого дослідження: узагальнення та систематизація психологічних особливостей розвитку поняття професійної рефлексії. Відповідно до мети було сформульоване завдання: провести теоретичний аналіз професійної рефлексії в науковій літературі, виявити її психологічні особливості та умови розвитку.

Розрізняють три види рефлексії: елементарна – яка призводить до розгляду й аналізу знань і вчинків, до міркування про їхні границі й значення; наукова – критика й аналіз теоретичного знання, проведеного на основі застосування й з'ясування тих методів і прийомів, які властиві даній області наукового дослідження; філософська – усвідомлення й осмислення граничних підстав буття й осмислення людської культури в цілому. Як формі пізнання, рефлексії притаманний не тільки критичний, але й евристичний

принцип: вона виступає як джерело нового знання. Усвідомлюючи неусвідомлене, пізнаючи непізнане, рефлексія вважає своїм предметом саме знання про нього.

Рефлексія – це психологічне явище, що має досить складну історію генезису. Вона розглядалася з різних позицій, з урахуванням психологічної специфіки свого предмета.

Перші погляди на поняття “рефлексія” відомі вже в *античній філософії (кінець VII до н.е. – до VI н.е.)*. Сократ (469-399 до н.е.) уперше в центр свого філософствування щодо “самопізнання” ставив людину з її сутністю, внутрішнім протиріччям душі. Людина пізнає навколишній світ через пізнання себе. Через самопізнання людини народжується істина. Рефлексія при цьому виступає джерелом не тільки всіх знань, а й джерелом усіх благ [6, с.50].

Далі дане поняття розвивалося його учнями, послідовниками – Платоном та Арістотелем. Платон (427-347 до н.е.) мислення й рефлексію тлумачив як атрибути божественного розуму “Душі Світу”, що здатний адекватно осмислити самого себе, будучи активним початком. У процесі мислення душа активна, внутрішньо суперечлива, діалогічна, тобто рефлексивна [6, с.55].

Арістотель (384-322 до н.е.) так само, як і Платон, вважав, що мислення властиве тільки божеству. “Космічний Розум” (Нус), з його т.з., рефлексує не окрема людина, а Божественний Розум і з ним все буття. Нус, на його думку, споглядає самого себе, його думка є мисленням про мислення [1, с.417].

Отже, в античній психології рефлексія розглядалась як розум і діяльність, властива тільки божеству. Божественний Розум виступає джерелом пізнання, споглядання самого себе як єдиний універсум. Для античності значимою одиницею виступає Космос.

Наступною епохою, яка характеризується активними дослідженнями теми щодо поняття “рефлексія” є *епоха середньовіччя (V- XIV ст.)*. Представники даної епохи – Августин Блаженний, Фома Аквінський, Роджер Бекон.

Августин Блаженний (Аврелій Августин) у своїй концепції “Богопізнання” сформував таке положення: пізнай Бога й власну душу, Бога через душу, душу через Бога. Поглиблення в себе є шлях до Бога. Чим краще людина пізнає самого себе, тим ближче вона стає до Бога [1, с.116].

В онтології Фоми Аквінського щодо “Уявної універсалії” всі предмети природи це єдність форми й матерії. Людина пізнає “загальне” у світі через уявні універсалії, тобто через аналіз самого себе. Загальне є Бог, іншого загального, крім Бога, не існує. Пізнаючи себе, загальне у світі, людина наближається до Бога [1, с.122].

Роджерс Бэкон (1214-1292) вважає внутрішній досвід – “містичним осяянням”. Рефлексія в даній концепції розглядається в контексті внутрішнього досвіду людини, предметом якого є Бог. Бог обдаровує людину раповим “містичним осяянням”. Щоб стати бажаним Богові, необхідно зрозуміти себе [6, с.100].

Отже, для середньовіччя при розгляді питання рефлексії центральною фігурою був Бог. Пізнаючи себе, людина наближається до Бога.

Надалі у розгляді генезису “рефлексії” доцільно зупинитися на епосі Відродження (з XIV до XVIII ст.). Представниками даної епохи є Ф.Петрарка, Н.Кузанський. Ф.Петрарка (1304-1374), розглядаючи “творчі потенції людини”, ставить особистість в центр Всесвіту й зазначає, що при цьому вона виступає як творець самого себе. Рефлексія ототожнюється із творчими потенціями людини. Особистість завдяки своїм потенціям ставиться до себе як до творця самого себе, перетворюючи й змінюючи себе, а Бог як би зливається із природою, що представляється єдиним цілим [6, с.124].

Н.Кузанський (1401-1464) розглядає рефлексію як творчу діяльність особистості. Науковець розглядав людину як мікрокосмос, стверджуючи, що міць людського пізнання здійснюється через творчу діяльність свого розуму (“людина є його розум”) [6, с.108].

Отже, в епоху Відродження людина ідентифікується не тільки з різними релігійними персонажами (Бог, святі), а й, по-перше, із самим собою (акцентує життя на своєму Я), по-друге, із собі подібними. Механізмом такого ототожнення є конструювання “образу Я” (“образу себе”) і підпорядкування йому “природного поведження” людини. Центральною фігурою тут виступає людина.

Західно-європейська психологія нового часу (XVII-XVIII ст.). Декарт (1596-1650) виділяючи поняття “субстанції” вважає, що людині властива певна духовна субстанція, властива тільки людям і наділена самосвідомістю. Тобто рефлексія ототожнюється з розумовою самосвідомістю як атрибутом внутрішнього духовного світу людини і виступає як спосіб збагнення безпосередньо достовірних основоположень свідомості [6, с.120].

Дж.Локк (1632-1704) у праці “Досвід про людський розум” виділяє первинні й вторинні якості, властиві людині. Перші дають знання про властивості предметів. Їх Локк ототожнює із зовнішнім досвідом – відчуттями. Вторинні якості ототожнюються із внутрішнім досвідом, тобто рефлексією – це спостереження розуму, спрямоване на власну діяльність, що породжує особливі знання, на зразок того, як народжуються знання про зовнішній розум у речах [1, с.194].

Г.В.Лейбніц (1646-1716) розглядав рефлексію у контексті теології. Він стверджував, що світ складається з монад – духовних елементів буття, для яких характерним є активність й самостійність. Монади він розділяв на нижчі, котрим властиві неясні подання (неорганічний, рослинний світ); у тварини досягають щабля відчуттів, а в людини – ясного розуміння, здатності до суджень, міркування, тобто до рефлексії. Рефлексія для Лейбніца не що інше, як увага до того, що в нас відбувається [1, с.127].

Д.Юм (1711-1776), виділяючи поняття “асоціація”, відмічав, що людина пізнає навколишній світ, саму себе й свій зв’язок з дійсністю шляхом рефлексії. Це пізнання він ототожнював з виникаючими у свідомості людини асоціаціями. Асоціації – це рефлексія над враженнями, отриманими ззовні [9, с. 66].

Психологія французького Просвітництва (XVIII- XIX ст.): Вольтер, Д.Дідро. Вольтер (1694-1778) стверджував, що в основі всіх видів пізнання людини лежить її досвід. Рефлексія розглядається як досвід людини, що проявляється в розумному поведженні.

Д.Дідро (1713-1784) зазначав, що душа – це продукт єдності організму, його цілісності. Людина – це єдність у з’єднанні з пам’яттю. Ця єдність містить у собі душу, Я, свідомість, що здатна оцінювати свої дії, вчинки, прийняті рішення [9, с. 67].

При обґрунтуванні психологічних особливостей розвитку поняття “рефлексія” доцільно зупинитися на поглядах І.Канта, І.Г.Фіхте, М.Гегеля, які були представниками німецької класичної філософії (початок XVIII – середина XIX ст.). І.Кант (1724-1804 р.) розглядав “трансцендентальну апперцепцію (єдність свідомості, що становить можливості для всякого пізнання)”. У роботі “Антропологія із прагматичної точки зору” І.Кант наголошує, що рефлексія – джерело пізнання, розум. Філософ трактував справжню рефлексію як механізм віднесення знань і уявлень до відповідних пізнавальних здібностей: рефлексія визначає джерела пізнання (розум або почуттєве споглядання), які формують поняття [4, с. 271].

Німецький філософ І.Г.Фіхте (1762-1814) рефлексію ототожнював з “внутрішнім почуттям”, що створює не тільки себе, але й увесь навколишній світ. Рефлексивна діяльність проявляється в його принципі єдності протилежностей: співвідношення “Я” й “Не – Я” [4, с. 289].

У Г.Гегеля (1770-1831) рефлексія світового духу виступає рушійною силою його розвитку, внутрішньою формою історичної самосвідомості й саморозвитку культури. Рефлексія є вищою формою духовної діяльності людини. Для концепції Г.Гегеля рефлексія – це взаємне відображення одного в іншому. Він ввів термін “рефлек-

сувати” – обертати свідомість на самого себе, міркувати над своїм психічним станом [4, с. 305].

Західна психологія (кінець XIX – XX ст.): А.Шопенгауер.

А.Шопенгауер (1788-1860) у своїх поглядах затверджував пізнаванність “речі в собі”. Перший факт свідомості він бачив у представленні. Пізнання здійснюється або як інтуїтивне, або як рефлексивне. Інтуїція – це перший і важливий вид знання. Увесь світ рефлексії спочиває на інтуїції [6, с. 69].

Надалі доцільно зупинитися на розгляді поняття рефлексії у руслі герменевтики. Представниками напрямку герменевтики є В.Дільтей, М.Хайдеггер, К.Ясперс.

В.Дільтей (1833-1911) у своїй концепції стверджував, що зрозуміти життя людини можна двома шляхами – на ґрунті розуміння або “чужого світогляду”, або “власного світу”. Розуміння “чужого світогляду” здійснюється шляхом “вживання”, “співпереживання”, “відчуття”. Розуміння ж “власного світу” досягається шляхом інтроспекції, тобто самоспостереження, рефлексії [3, с. 189].

Для М.Хайдеггера (1880-1976) рефлексія (тобто особливе застосування розуму) заснована на виявленні гносеологічних передумов. За допомогою споглядання людина повинна усвідомити особливості світу, зробити їх предметом свого внутрішнього міркування, тобто рефлексії [5, с. 105].

У працях К.Ясперса (1883-1969) простежується думка про те, що людина пізнає навколишню дійсність через мислення в “чистому виді”, тобто самомислення, що реалізується через внутрішню діяльність людини, а саме через рефлексію [5, с. 570].

Узагальнивши вище викладене можна зробити висновок про те, що в епоху нового часу, на відміну від античної філософії, розум і діяльність людини розглядаються як здатність її душі. На перший план виходить рефлексивна свідомість людини. Як і в епоху Відродження, центральною фігурою тут виступає людина. Рефлексія покликана пояснити цілісність і розвиток людини як особистості.

Російська та українська психологія (XIX-XX ст.)

О.М.Радіщев (1749-1802) у трактаті “Про людину, про його смертність і безсмертя” розглядав “картину людини”, підкреслюючи здатність людини бачити у всьому, у тому числі й у самому собі, присутність Бога. Уміння аналізувати пізнання навколишньої дійсності й себе є рефлексія [1, с. 220].

П.Я.Чаадаєв (1794-1856) у своїх поглядах виділяв два види пізнання людиною навколишньої дійсності: досвід, пов’язаний із зовнішнім світом, і безпосереднього осяяння, пов’язане із внутрішнім світом, з рефлексією, самосвідомістю. Свідомість людини, на його

думку, не підкоряється механістичним закономірностям природи, а є результатом божественного утворення.

О.І.Герцен (1812-1870) вважав, що пізнання – не самоціль, а засіб для зміни життя. Рефлексію він розглядав у контексті самопізнання й свідомої діяльності, спрямованої на прагнення людей в ім’я волі.

М.Г.Чернишевський (1828-1889) ототожнював рефлексію із соціальним досвідом людини. Індивід виступає первинною реальністю, а суспільство – безліччю окремих людей, взаємодіючих один з одним. Він стверджував, що мислення повинне опиратися на почуттєвий досвід людини. Здійснюючи рефлексію над собою, людина може взаємодіяти з іншими.

В.С.Соловйов (1853-1900) підкреслював, що саме людина у своєму розумі й совісті є безумовна форма для “добра”. Рефлексія проявляється в аналізі себе, свого поведіння у порівнянні з іншими людьми, при цьому головний критерій – відповідність “доброму” [6].

В основі світогляду М.О.Бердяєва (1874-1948) лежить розбіжність “світу примарного” й “світу реального”. Тіло, дух, людина перебувають у полоні “примарного духу”. Завдання людини – звільнити себе від цього. Зробити це людина може за допомогою творчості, тобто рефлексії. Відчуття себе як людини, здатної творити, можливе за допомогою рефлексії [6, с. 619].

П.О.Флоренському (1882-1943) належить ідея формування своєї власної людської природи, яку він ототожнював з рефлексією. Людина привласнює й створює предмети культури, проявляє себе перед самим собою, входить у соціальне суспільство, ототожнює себе з іншими, завдяки самоаналізу своєї природи.

Г.С.Сковорода (1722-1794) вважав, що людське пізнання є безкінечним, бо відбувається в пафосі самопізнання. Воно ґрунтується на самоусвідомленні і співзвучне світу символів. У процесі самопізнання людина розкриває свої здібності і спрямовує їх на відповідну діяльність [7, с. 331].

П.Юркевич (1826-1874) підкреслював, що серце своїми безпосередніми порухами раніше, ніж розум, реагує на прояви буття. Тому істина повніше виявляється через внутрішнє осягнення її, ніж через механічні умовисновки [8, с. 11].

М.О.Максимович (1804-1873) зазначав, що усе нас переконує в тому, що просвіта до людини спочатку приходить іззовні, з горішнього світу; людина спочатку має навчитися від інших, виховуватися на готовому досвіді, й уже після цього розкривається в ній власна творча діяльність душі, й вона власною працею сама здобуває новий досвід, живе самобутнім життям – більш або менш плідним для людства [3, с. 155].

У російській та українській філософії простежується антропологічний принцип вивчення людини. Людина виступає центральною фігурою. Рефлексія – це властивість людини, яка характеризує її здатність до міркування.

Поняття рефлексії ґрунтовно вивчається і сучасною психологією. У своїх працях П.К.Анохін, Н.А.Бернштейн., А.Р.Лурія підкреслюють широту представленості категорії “рефлексія” та неоднозначність в тлумаченні самого поняття. Проте науковці виділяють універсальність механізму дії рефлексії, в основі якого лежить принцип зворотного зв’язку [10, с.199].

В.М.Бехтерев у своїй праці “Свідомість і її границі” дав онтологічний аналіз свідомості, її структури, рівнів і функцій, показав зв’язок свідомості із психічними переживаннями людини, акцентуючи увагу на суб’єктивності свідомості. Розкриваючи форми свідомості, В.М. Бехтерев показав залежність зовнішніх впливів й індивідуально-особистісних особливостей людини. На його думку, рефлексія проявляється в умінні людини вводити в сферу свідомості подання й навчитися звітувати про явища, що відбуваються в його свідомості, тобто аналізувати психічні процеси, що відбуваються в ньому [5, с.184].

С.Л.Рубінштейн (1889-1960) вводить аксіологічний аспект розуміння рефлексії як “світоглядних почуттів особистості”. Він підкреслював, що рефлексія – це зміна внутрішнього стану суб’єкта під впливом зовнішніх причин, це вміння людини змінювати свій стан, по-різному виявляти себе у взаємодії з іншими людьми. Вчений вказував на два шляхи існування людини: життя, що не виходить за межі безпосередніх зв’язків людини, тобто життя, що представляє собою природний процес, у якому очевидна безпосередність і цілісність людини. Другий спосіб пов’язаний із проявом рефлексії, що ніби припиняє, перериває безперервний процес життя й виводить людину подумки за її межі [3].

Л.С.Виготський (1896-1934) стверджував, що внутрішні процеси людської психіки складаються на ґрунті інтерпсихологічних, міжособистісних процесів. Індивід формує свій внутрішній світ шляхом засвоєння, інтериорізації історично сформованих форм і видів соціальної діяльності. Узагальнення внутрішніх форм психічної діяльності знаходить вираження в переході до нового типу їхньої регуляції, до оволодіння власним поведінням [5, с. 900].

Б.Г.Ананьев відзначав, що, відображаючи зовнішній світ, людина творить свій внутрішній світ, що, у свою чергу, направляє, регулює, активізує її діяльність. Внутрішній світ людини не тільки критерій її роботи (переробка досвіду, вироблення власних позицій і

переконань, шляхів самовизначення й т.д.), але і показник духовного багатства, індивідуальності і здатності до рефлексії [9].

За твердженням М.М.Бахтіна, рефлексія – це завжди “перетинання двох свідомостей”, діалог між ними. Діалог, на його думку, не засіб формування особистості, а засіб визначення її. Тільки в спілкуванні, у взаємодії людини з іншою людиною розкривається “людина в людині” як для інших, так і для самого себе. Науковець підкреслював важливість формування рефлексивного відношення до себе [5].

О.М.Леонтьєв підкреслював, що рефлексія – це відношення до свого буття, опосередковане спільною діяльністю, що сприяє формуванню певного представлення себе самому як особистості, здатної на суспільно-значимі вчинки й дії. Подання себе (суб’єктивний образ свого “Я”) складається під впливом оцінного відношення інших людей при співвіднесенні мотивів, цілей і результатів своїх учинків, дій з канонами й соціальними нормами, прийнятими в суспільстві. Рефлексія – це також пошуки відповідності між будовою зовнішньої практичної діяльності й внутрішньою розумовою діяльністю [5].

Узагальнюючи вище викладений матеріал, можна зробити певні висновки. Історичний контекст дослідження дозволив встановити, що феномен рефлексії розглядається на всіх історичних етапах з позиції різних аспектів своєї реальності. А саме, рефлексія розглядається від властивості Божества у вигляді загального Розуму до властивості саме людини, яка здійснює пошуки відповідності між будовою зовнішньої практичної діяльності й внутрішньою розумовою діяльністю. Рефлексія (лат. reflexio – відображення) – розумовий розвиток, спрямований на пізнання людиною себе: поведінки, дій і вчинків, психічних станів, почуттів, здібностей, характеру та інших властивостей своєї особистості [7, с. 300]. Незважаючи на інтерес до дослідження проблеми рефлексії в різні історичні епохи, її чіткого поняття не було дано жодним філософом чи психологом. Як видно з вище сказаного, рефлексія ототожнювалася із самопізнанням, із внутрішнім досвідом, із самовідчуттям, з інтроспекцією, з інтуїцією, з апперцепцією, зі свідомістю і т.д.

Але суть даного феномена полягає у двоїстому співвідношенні. З одного боку, феномен рефлексії розглядається як самопрезентація й самоаналіз себе й своїх відчуттів, принцип людського мислення, спрямований на розгляд й аналіз знань і вчинків; діяльність самопізнання; міркування особистості про саму себе; здатність оцінювати свої форми психічної активності. З іншого боку – як усвідомлення й осмислення граничних підстав буття й міркування людини про себе й своє місце в цілісній культурі.

У психологічних концепціях рефлексія, незалежно від об'єкта вивчення, спрямована на самопізнання людиною самої себе, аналіз своїх дій, учинків відповідно до особливостей сфери людської діяльності, у якій вона проявляється. Таким чином, у даній статті здійснений історико-ретроспективний аналіз розвитку феномена рефлексії.

Список використаних джерел

1. Алексеев, П.В. Философия: учебник для вузов [Текст] / П.В. Алексеев, А.В. Панин. – М.: ТЕИС, 1996. – 504 с.
2. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений [Текст] / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 176 с.
3. Роменець В.А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття / В.А. Роменець. – Київ: Либідь, 2007. – 832 с.
4. Роменець В.А. Історія психології. Епоха Просвітництва: Навчальний посібник / В.А. Роменець. – К: Вища школа, 1993. – 568 с.
5. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – Київ: Либідь, 2003. – 988 с.
6. Спиркин А.Г. Философия: Учебник [Текст] / А.Г. Спиркин. – М.: Гардарики, 2001. – 816 с.
7. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія (Енциклопедія ерудита) / О.М. Степанов. – Київ: Академвидав, 2006. – 300-327 с.
8. Юркевич П. Філософська і соціологічна думка / П.Юркевич. – Київ: Абрис, 1993. – 11 с.
9. Жуков С.М., Жукова Т.В. Історія психології: Навчальний посібник / С.М. Жуков, Т.В. Жукова. – К.: Центр навчальної літератури літератури, 2005. – 224 с.
10. Корольчук М.С., Криворучко П.П. Історія психології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 248 с.

The historical and retrospective analysis of the development of reflexion phenomenon is revealed in the article. The concept of “reflexion” notion, its structure in the historic genesis from the point of view of various psychological conceptions is given in details.

Keywords: reflexion, professional reflection, mental properties, thinking, selfconsciousness, selfdevelopment, selfimprovement.

Отримано: 2.03.2010

Суб'єктивна легітимація правових норм як психологічний механізм нормативно-правової регуляції поведінки особистості

У статті розглянуто особливості функціонування легітимаційного психологічного механізму нормативно-правової регуляції поведінки особистості. У результаті функціонування легітимаційного психологічного механізму формується певний рівень суб'єктивної легітимності правових норм: високий (правовий ригоризм), середній (правовий релятивізм), низький (правовий нігілізм). Встановлено, що правовий релятивізм є характерною рисою масової правової психіки.

Ключові слова: психологічний механізм нормативно-правової регуляції поведінки особистості, суб'єктивна легітимація правових норм держави.

В статье представлены особенности функционирования легитимационного психологического механизма нормативно-правовой регуляции поведения личности. В результате функционирования легитимационного психологического механизма формируется определенный уровень субъективной легитимности правовых норм: высокий (правовой ригоризм), средний (правовой релятивизм), низкий (правовой нигилизм). Установлено, что правовой релятивизм является характерной чертой массовой правовой психики.

Ключевые слова: психологический механизм нормативно-правовой регуляции поведения личности, субъективная легитимация правовых норм государства.

Актуальність дослідження психологічних механізмів нормативно-правової регуляції поведінки особистості зумовлена необхідністю поліпшення процесу нормативно-правової регуляції поведінки особи, потребою у розширенні переліку методик, що можуть бути використані для ефективного прогнозування правової поведінки особи у нормативних ситуаціях тощо.

Несвідомі передумови формування правової поведінки вивчали З. Фрейд, К. Г. Юнг, О. Ранк та ін. Психологічні проблеми нормативно-правової регуляції поведінки дедалі частіше опиняються у полі зору сучасних дослідників. Досліджуються права соціалізація (В. Оксамитний, В. Тюрина), явище правосуб'єктності (В. Циба), правові уявлення (І. Дідук, Л. Овдїєнко, А. Славська), законослухняність (І. Жадан, С. Кисельов, Ю. Чуфаровський), умови